
аридизації клімату. *Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка. Серія географія*, 2020. №2. С. 194-204.

16. Царик Л.П., Царик П.Л., Кузик І.Р., Царик В.Л. *Природокористування та охорона природи у басейнах малих річок: монографія. Вид. 2-ге доп. і перероб.* Тернопіль: СМП «Тайп», 2021. 162 с.

Катерина БАСЕНКО, здобувачка
Науковий керівник: **к.геог.н., доц. Надія СТЕЦЬКО**

ГІДРОЛОГІЧНИЙ РЕЖИМ РІЧКИ ГНІЗДЕЧНОЇ

Річка Гніздечна протікає у Тернопільському районі Тернопільської області, є правою притокою річки Гнізна, яка впадає у річку Серет, яка належить до басейну річки Дністер. Річка Гніздечна в XIX на поч. XX ст. носила назву на польській мові Chodorówka. (рис. 1.) Гніздечна утворюється від злиття двох потоків на околиці с. Опрілівці. Правий потік бере свій початок на околиці села Кобилля, тече на південь через населені пункти Іванчани, Добриводи, Чумалі, лівий потік бере свій початок північніше села Заруддя, далі прямує через Колодно, Болязуби та Новики. Тече переважно на південь, у пониззі – на південний схід. Впадає до Гнізної між смт Великі Бірки і селом Дичків [2].

Рис. 1. Річка Гніздечна

Довжина річки становить 39 км, площа басейну 264 км². Басейн річки знаходиться у лісостеповій зоні в межах Збарзької, Байковецької, Великобірківської, територіальних громад. Басейн Гніздечної межує на півночі із басейном річки Горині, на сході з басейном річки Збруч, на заході з басейном верхньої течії річки Серет до складу якого і входить Гнізна у яку впадає Гніздечна на околицях сіл Смиківці, Дичків [5, с. 25].

Загальні дані: залісненість – 8,49 %; заболоченість – 0,24 % (2,65 км²); розорюваність – 69,3%; витік – 350 м (абс.); довжина приток незначна, це переважно невеликі водотоки, які можуть пересихати у посушливе літо. Вода ріки відноситься до гідрокарбонатного складу, жорсткість її складає – 8,2 мг-екв/л, загальна мінералізація – 625,9 мг/л [4].

Русло ріки – звивисте, лівий берег річки значно крутіший. Морфологія і стан схилів річкової долини на різних відтинках ріки змінюється. У верхній течії трапецієподібна, заболочена, у середній і нижній V-подібна, шириною від 300-500 м до 1200 м. [4, с. 246].

Гніздечна на окремих ділянках формує широкі заплави (понад 200 м). Ширина річища переважно 3-6 м, найбільша до 8 м, у період повені понад 100 м. Глибина до 1-1,5 м, в період повені – 1,8 м. Швидкість течії - 0,1-0,2 м/с. Похил річки 1,5 м/км, падіння становить 115,9 м. Норма стоку ріки складає 45,5 млн.м³ в рік. Подекуди, як результат водної ерозії, в долині зустрічаються яри та балки висотою до 10 м. Гніздечна має змішаний тип живлення: при таненні снігу вони поповнюються талими водами, у теплий період року – дощовими, упродовж року – підземними водами. При цьому атмосферні опади складають близько 70 %, а підземні води – 30% загального стоку. Найвищий рівень води в ріці спостерігається у березні-квітні, коли тане сніг, а також у першій половині літа, коли часто випадають дощі. Найнижчий – у серпні-вересні і у грудні-лютому, коли випадає незначна кількість опадів. Кригою вкриваються, в середньому, на 60-65 днів (найчастіше – з другої декади грудня до першої декади березня) [4].

Клімат басейну річки Гніздечна помірно-континентальний з м'якою зимою та достатньо вологим теплим літом. Зареєстрована максимальна і мінімальна температури повітря відповідно рівні 36,5 і -29,5 °С. Середня річна становить 6,6 °С. Число засушливих днів (вологість повітря менше 30%) складає в середньому 11.8 за рік. Спостережений добовий максимум опадів дорівнює 106 мм, середньорічне значення – 575 мм. Відносна вологість повітря середньорічна – 79 %. Середня величина випаровування водної поверхні складає – 500 мм [4].

Сніговий покрив в басейні спостерігається в 85% зим. Середня висота снігового покриву складає 24 см, максимальна – 77 см. Найбільша глибина промерзання ґрунту досягає 92 см [4].

Переважаючими є вітри північно-західного і південно-східного напрямів. Середня річна швидкість вітру складає 3,4 м/с.

Щодо рельєфу, то басейн ріки Гнізна розташований в межах Подільської височини. Абсолютні відмітки поверхні

складають 254-450 м абс., а її загальний похил направлений на південь [1, с.114].

Аналіз даних, що характеризують схил долини, заплаву і русло ріка показують, що основними сучасними процесами являються площинний змив, яроутворення і заболоченість території.

Площинний змив викликаний значною розорюваністю території і порушенням правил обробітку ґрунту [3, с. 223].

Продукти площинного змиву переносяться по схилах долин, заплавою і руслом ріки, збільшують мутність води, змінюють рельєф долини і русла ріки.

Щодо геологічної будови, то басейн ріки знаходиться в межах Південно-Західної окраїни Руської платформи, біля прикарпацького краєвого прогину.

В геологічній будові приймає участь різноманітний і складний комплекс осадових порід від палеозою до антропогену включно.

В геологічній будові розрізу приймають участь породи широкого стратиграфічного діапазону зверху вниз і четвертинного віку, нижньосармацького під'ярусу, верхньотортонського під'ярусу неогену, туронського ярусу верхньої крейди сеноманського ярусу верхньої крейди, нижнього і середнього девону, лудловського ярусу верхнього силуру [4].

Гідроекологічні умови. Басейн р. Гніздечної знаходиться в межах Волино-Подільського артезіанського басейну, який характеризується сприятливими умовами живлення і нагромадження підземних вод, що пов'язано з кліматичними умовами і особливостями літологічного складу водовмісних порід.

Водоносні горизонти приурочені до відкладів четвертинної, неогенової, крейдової, девонської і силурійської систем. Перший від поверхні регіональний водоупір відсутній.

Місцевими водоупорами являються:

а) різнобарвні глини середньо-, верхньочетвертинних відкладів, потужністю – 3-10 м, які поширені на вододілах, верхів'ях і схилах балок, долинах притоків і ріки, залягаючи з глибини 3-10 м;

б) світло- зелені нижньосарматські і верхньотортонські глини потужністю 5-25 м, які розповсюджені на вододілах і міжріччях, а особливо на лівобережжі в середній і нижній частині басейну і залягають на глибині 3-212 м.

Грунтовий покрив. Басейн ріки Гніздечна складають такі ґрунти: ясно-сірі опідзолені, сірі опідзолені, темно-сірі опідзолені, чорноземи опідзолені, чорноземи глибокі малогумосні, лучно-чорноземні середньосуглинкові, лучні середньосуглинкові та інші. По потенційній небезпеці ерозійних процесів відповідно районуванню території України басейн р. Гніздечної розташований в сьомому районі лісостепової агроґрунтової зони. Ступінь проявлення ерозії в цьому районі – сильна водна і слабка вітрова [3, с. 224].

Структура ґрунтового покриву зумовлена процесами перезволоження і водної ерозії, вони проявляються:

а) при водній ерозії:

- зменшення потужності гумусових горизонтів, запасів гумусу, валових і рухомих форм азоту, фосфору, калію і інших елементів живлення рослин;

- в руйнуванні структури, зменшені водотривких агрегатів розміром більше 1 мм, підвищені об'ємної ваги кореневмісних горизонтів, зменшенні водопоглинення і фільтраційної здатності ґрунтів;

б) при процесах перезволоження з періодичним утворенням верховодки в верхній корі невлаштованих шарах ґрунту, що підтверджується наявністю оглеєння.

У зв'язку з такими негативними процесами, всі заходи по покращенню земель (організаційно-господарські, агротехнічні, гідротехнічні та агроеліоративні) повинні носити ґрунтозахисний характер і регулюючий водно-повітряний режим.

Рослинний покрив. В системі геоботанічного районування басейн ріки Гніздечної розташований в межах Західно-Української підпровінції, Східно-Європейської провінції. Природна рослинність займає приблизно 14,4% від загальної площі басейну. У лісі зростають переважно такі види дерев як Дуб та Граб звичайний (95,43 км² або 8,49 % від загальної площі). Щодо луків, то вони складені з осоково-різнотравно-злакових рослин, і займають 60,59 км² або 5,39 % від загальної площі. На болотах росте рогоз, комиші тощо, і займають вони близько 2,65 км² території або 0,24% (табл. 1).

Таблиця 1

Гідробиологічна характеристика річки Гніздечна

Частина ріки	Мікроорганізми млн. кл/мл	Фітопланктон тис. кл/мл	Зоопланктон	
			екз/м ³	мг/м ³
Верхня	3,3	4,0	800	6,7
Середня	4,3	6,0	900	8,1
Нижня	5,62	8,2	1000	8,9

Рідкісні види та угруповання серед рослин присутні у басейні і описані нижче у таблиці.

Таблиця 2

Рідкісні види рослин в басейні р. Гніздечна

Назва рослини	Рідкісні види або угруповання, які занесені в:	
	Червону книгу України	Зелену книгу
Барвінок		*
Вовчі ягоди	*	*
Лілія лісова		*
Первоцвіт весняний	*	*
Шиверенія Поліська	*	*
Горицвіт весняний	*	*
Конвалія звичайна	*	*
Півники Угорські	*	*
Підсніжник звичайний	*	*

Шафран Гейфеля	*	*
Любка дволиста	*	*

В системі ландшафтного районування України басейн р. Гніздечна розташований в межах фізико географічного району – Західно-Подільська область.

По водному режиму ріка Гніздечна відноситься до Східно-Європейського типу. Живлення ріки змішане, переважно снігове.

Література:

1. Геренчук К. І. Природа Тернопільської області: підручник. Львів: Вища школа, 1979. 167 с.

2. Гніздечна. Енциклопедія Сучасної України НАН України, НТШ. К.: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2006. URL: <https://esu.com.ua/article-30696>

3. Кузик І., Вітенко І., Царик В. Геоекологічна оцінка структури землекористування басейну малої річки Гніздечна. *Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка. Серія: Географія.* 2022. Вип. 1. (52). С. 219-225.

4. Природні умови та ресурси Тернопільщини. За ред. М.Я. Сивого, Л.П. Царика. Тернопіль: ТзОВ: «Терно-граф», 2011. 512 с.

5. Свинко Й. Гніздечна. Тернопільський енциклопедичний словник: у 4 т. редкол.: Г. Яворський та ін. Тернопіль, 2004. Т. 1: А - Й. С. 371.

6. Царик Л., Царик П., Царик В. Долина річки Гнізни в геоекологічному вимірі. *Вісник Тернопільського відділу УГТ.* 2019. №3. С. 24-30.